CBKE
e-BIULETYN

Forma pisemna z datą pewną a forma elektroniczna z datą pewną

Joanna Jóźwina

Uwagi wstępne

W obecnych czasach coraz większą rolę odgrywają media telekomunikacyjne, coraz szybciej rozwija się handel elektroniczny oraz inne usługi świadczone tą drogą. Składanie oświadczeń woli w formie pisemnej ustępuje miejsca nowoczesnym technikom komunikacyjnym. Coraz częściej stosowana jest elektroniczna wymiana i przesyłanie danych, a dostęp do informacji nabiera coraz większego znaczenia tak w gospodarce, jak i w życiu społecznym. Dzięki telekomunikacji wzrasta możliwość utrzymywania kontaktów międzyludzkich. Komunikowanie się za pomocą poczty elektronicznej lub Internetu jest dużo szybsze i prostsze, a przede wszystkim tańsze od tradycyjnych sposobów porozumiewania się. Nowoczesne techniki komunikacji elektronicznej znajdują zastosowanie we wszystkich dziedzinach życia, także w prawie – dzięki komunikacji elektronicznej obrót prawny jest znacznie sprawniejszy, a poczta elektroniczna odgrywa istotną rolę przy zawieraniu umów.

Tak szybki rozwój technik komunikowania się na odległość spowodował potrzebę stworzenia nowych regulacji prawnych dotyczących zagadnień, które w procesie elektronicznego porozumiewania się byłyby odpowiednikami tradycyjnych instytucji prawnych, a także konieczność zapewnienia bezpieczeństwa podmiotom uczestniczącym w elektronicznym obrocie gospodarczym.

Forma szczególna według k.c.

Jedną z podstawowych zasad obowiązujących w prawie cywilnym jest zasada swobody umów, która między innymi oznacza swobodę wyboru formy czynności prawnej.

Zasada swobody wyboru formy czynności prawnej została zamieszczona w części ogólnej k.c.[1], dlatego też można przyjąć, że obowiązuje ona w całym prawie cywilnym. Swoboda ta może być jednak ograniczona przepisami ustawy lub też samym charakterem umowy.

Przepisy ustawy mogą ustanowić dla pewnej kategorii czynności prawnych formę szczególną, jednakże forma ta jest zawsze ściśle określona.

Jedną ze szczególnych form czynności prawnych jest forma pisemna, a do jej kwalifikowanej odmianą możemy zaliczyć formę pisemną z datą pewną.

Forma sporządzenia danego dokumentu lub też dokonania określonej czynności prawnej ma duże znaczenie tak w obrocie gospodarczym, jak i prawnym, jednakże obecnie również czas, w którym dokonano danej czynności prawnej, odgrywa coraz większą rolę.

„Data pewna" określona w k.c.

Do czasu uchwalenia ustawy o podpisie elektronicznym, tzn. do dnia 18 września 2001r.[2], instytucja „daty pewnej" była regulowana jedynie przepisem art. 81 kodeksu cywilnego[3], który odnosi się jednak tylko do formy pisemnej. Stanowi on w § 1, że *jeżeli ustawa uzależnia ważność albo określone skutki czynności prawnej od urzędowego poświadczenia daty, poświadczenie takie jest skuteczne także względem osób nie uczestniczących w dokonaniu tej czynności prawnej (data pewna).*

Na podstawie tego przepisu datą pewną jest data urzędowo poświadczona wtedy, gdy ustawa wymaga dla ważności lub powstania określonych skutków czynności prawnej poświadczenia jej daty. Te dwa pojęcia, tzn. pojęcie daty pewnej oraz daty urzędowo poświadczonej zostały zrównoważone. Ustawodawca nie określił jednak o jaką datę chodzi. Dokonując wykładni tego przepisu możemy dojść do wniosku, że mowa jest o dacie czynności prawnej.

Poświadczenie daty musi być dokonane przez notariusza, ponieważ jest on osobą zaufania publicznego i tylko wtedy będzie można przyjąć, że poświadczony dokument ma charakter dokumentu urzędowego stanowiącego dowód tego, co zostało w nim zaświadczone. Poświadczenie stanowi dowód na czas dokonania danej czynności prawnej.

Zgodnie z § 2 art. 81: *czynność prawna ma datę pewną także w wypadkach następujących: 1) w razie stwierdzenia dokonania czynności w jakimkolwiek dokumencie urzędowym – od daty dokumentu urzędowego; 2) w razie umieszczenia na obejmującym czynność dokumencie*

[1] W art. 60, ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. (Dz.U. Nr 16, poz. 93 z póź. zm.)
[2] Dz.U Nr 130, poz. 1450 z późn. zm. Ustawa weszła w życie 16 sierpnia 2002r., dalej „ustawa"
[3] Dz.U.Nr 16, poz. 93 z późn. zm.

Prawa autorskie © :: CBKE :: Wszystkie prawa zastrzeżone

jakiejkolwiek wzmianki przez organ państwowy, organ jednostki samorządu terytorialnego albo przez notariusza – od daty wzmianki.

W § 1 art. 81 zrównuje datę pewną z datą urzędowo poświadczoną, jednakże w § 2 nie możemy już przyjąć takiego założenia. W tym przypadku data danej czynności prawnej staje się pewna w dacie dokumentu urzędowego lub wzmianki[4]. Nie możemy jednak założyć, że dokonanie czynności prawnej nastąpiło w dacie dokumentu urzędowego czy też w dacie dokonania wzmianki. Wniosek taki wynika z faktu, iż sama czynność poświadczenia daty może, aczkolwiek nie musi, zostać dokonana już po dacie dokonania określonej czynności prawnej. Z mocy prawa w tym przypadku pewna jest data poświadczenia, tzn. data kontaktu z osobą zaufania publicznego, która dokonała poświadczenia, a nie przedstawiona na danym dokumencie data samej czynności prawnej.

W przepisie § 3 tego artykułu określona została data pewna podpisu złożonego na dokumencie, a nie data pewna samej czynności prawnej. Zgodnie z tym przepisem, *w razie śmierci jednej z osób podpisanych na dokumencie datę złożenia przez tę osobę podpisu na dokumencie uznaje się za pewną od daty śmierci tej osoby.* Przepis ten oznacza, podobnie jak §2, że także w tym przypadku będziemy mieli pewność, że dany dokument nie został sporządzony w dacie późniejszej niż widniejąca na nim. Oczywistym jest bowiem, że osoba nieżyjąca nie mogła złożyć na nim podpisu.

„Znakowanie czasem" w ustawie o podpisie elektronicznym

W ustawie o podpisie elektronicznym także została ustanowiona instytucja daty pewnej, jednak występuje tu ona pod nazwą „znakowania czasem"[5].

O dopuszczeniu znakowania czasem stanowi art. 7 ust. 1, który brzmi następująco: *podpis elektroniczny może być znakowany czasem,* sama zaś definicja pojęcia znakowania czasem została zamieszczona w art. 3 ust. 16: *znakowanie czasem – usługa polegająca na dołączeniu do danych w postaci elektronicznej logicznie powiązanych z danymi opatrzonymi podpisem lub poświadczeniem elektronicznym, oznaczenia czasu w chwili wykonania tej usługi oraz poświadczenia elektronicznego tak powstałych danych przez podmiot świadczący tę usługę.*

[4] P. Gilowski, *Data pewna a forma oświadczenia woli z datą pewną,* Rejent 2001, nr 3, s. 37.

[5] W doktrynie pojawiają się poglądy sugerujące, że właściwsze byłoby określenie „datownika czasowego", tak jak zostało to uregulowane w niemieckiej i austriackiej ustawie o podpisie elektronicznym – tam użyto określenia „datownik cyfrowy", tak: D. Szostek, *Elektroniczna data pewna,* Przegląd Prawa Handlowego 2003 nr 3, s. 19

Prawa autorskie © :: CBKE :: Wszystkie prawa zastrzeżone

Usługa znakowania czasem została wprowadzona w celu umożliwienia określenia czasu złożenia oświadczenia woli, lub też wiedzy w formie elektronicznej. Ważne jest nie tylko, kto dokonał danej czynności, ale też kiedy to nastąpiło.

Zgodnie z wyżej cytowanymi przepisami, znakowaniu czasem podlegają podpis elektroniczny oraz dane w postaci elektronicznej logicznie powiązane z danymi opatrzonymi podpisem lub poświadczeniem elektronicznym.

Podpis elektroniczny, zgodnie z ustawą, dzielimy na zwykły oraz bezpieczny. Zwykłym podpisem elektronicznym są: *dane w postaci elektronicznej, które wraz z innymi danymi, do których zostały dołączone lub z którymi są logicznie powiązane, służą do identyfikacji osoby składającej podpis elektroniczny* (art. 3 ust. 1), natomiast bezpiecznym podpisem jest: *podpis elektroniczny, który: a) jest przyporządkowany wyłącznie do osoby składającej ten podpis, b) jest sporządzony za pomocą podlegających wyłącznej kontroli osoby składającej podpis elektroniczny bezpiecznych urządzeń służących do składania podpisu elektronicznego i danych służących do składania podpisu elektronicznego, c) jest powiązany z danymi, do których został dołączony, w taki sposób, że jakakolwiek późniejsza zmiana tych danych jest rozpoznawalna* (art. 3 ust. 2).

Opierając się jednak na wykładni systemowej należy stwierdzić, że znakować czasem możemy tylko jednocześnie dane i powiązany z nimi podpis elektroniczny[6] i nie ma tu znaczenia, czy będzie to zwykły, czy też bezpieczny podpis elektroniczny.

Usługa znakowania czasem, aby mogła wywołać doniosłe skutki prawne określone ustawą, musi być dokonana przez kwalifikowane podmioty świadczące usługi certyfikacyjne. Nie oznacza to jednak, że usługa ta została zarezerwowana tylko dla podmiotów kwalifikowanych. Znakować czasem mogą także podmioty, które nie zostały wpisane do rejestru podmiotów kwalifikowanych, jednakże takie oznakowanie nie będzie niosło ze sobą doniosłych skutków prawnych.

Skutki „daty pewnej”

Skutki znakowania czasem zostały określone w art. 7 ust 2 ustawy i są następujące: znakowanie czasem przez kwalifikowany podmiot świadczący usługi certyfikacyjne wywołuje w szczególności skutki prawne daty pewnej w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego (art. 7 ust. 2).

[6] M. Butkiewicz, *Wpływ ustawy o podpisie elektronicznym na formę czynności prawnych,* Przegląd Prawa Handlowego 2003 nr 4, s. 32. Podobnie J. Jacyszyn, J. Przetocki, A. Wittlin, S. Zakrzewski, *op. cit.,* s. 83 oraz D. Szostek*., op. cit.,* s. 20.

Prawa autorskie © :: CBKE :: Wszystkie prawa zastrzeżone

Analizując ust. 2 art. 7 ustawy należy zauważyć, że użyty przez ustawodawcę w tym przepisie zwrot „w szczególności" daje nam podstawę do stwierdzenia, iż poza skutkami w postaci skutków prawnych daty pewnej w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego, możliwe jest jeszcze wywołanie innych skutków prawnych niż wymienione w ustawie, albowiem katalog ten nie jest zamknięty i może być w każdej chwili poszerzony[7].

Podkreślenia wymaga fakt, iż ustawodawca nie uzależnił skutków prawnych znakowania czasem od tego, co zostało oznakowane, a jedynie wymaga, aby znakowanie czasem zostało dokonane przez kwalifikowany podmiot świadczący usługi certyfikacyjne.

Należy się teraz zastanowić, kiedy wystąpią skutki prawne daty pewnej w rozumieniu k.c. i jakie one są.

Jak już zostało wyżej wspomniane, forma pisemna z datą pewną jest formą szczególną, a obowiązek jej zastosowania musi być ściśle określony w przepisach prawa. Jeżeli więc przepis zastrzega formę danej czynności prawnej pod rygorem nieważności (ad solemnitatem), w tym przypadku formę pisemną z datą pewną, to jej niezachowanie pociągnie za sobą skutek w postaci nieważności tej czynności. Podobnie, w przypadku obowiązku zachowania formy szczególnej dla wywołania określonych skutków prawnych (ad eventum) niezachowanie formy pisemnej z datą pewną spowoduje, iż te skutki prawne nie wystąpią, choć sama czynność prawna będzie ważna.

Art. 81 w § 1 k.c. ustanawia skuteczność poświadczenia daty czynności prawnej również wobec osób nie uczestniczących w jej dokonaniu. Oznacza to, iż jest ona skuteczna erga omnes, względem osób trzecich. Czynność prawna jest skuteczna od momentu jej dokonania, ponieważ urzędowe poświadczenie stwierdza datę dokonania tej czynności. Analizując skuteczność na gruncie cywilnego prawa procesowego można stwierdzić, iż w przypadku opatrzenia dokumentu urzędowym poświadczeniem daty będziemy mieli do czynienia z niewzruszalnym domniemaniem prawnym, iż dana czynność została dokonana w tym właśnie czasie. Nie będzie więc możliwe dopuszczenie dowodu z przesłuchania świadków czy też z przesłuchania stron na okoliczność dokonania czynności prawnej w innej, niż występująca na dokumencie, dacie ponieważ zastrzeżenie formy ad solemnitatem oraz ad eventum wyklucza taki dowód.

Skutki prawne czynności prawnej opatrzonej datą pewną określoną w §2 występują od daty dokumentu urzędowego lub wzmianki widniejącej na dokumencie. Przepis ten nie stanowi, iż czynność prawna staje się pewna w dacie dokumentu lub wzmianki, lecz jedynie uzyskujemy pewność, że czynność ta, czy też oświadczenie woli, nie zostały złożone po tej właśnie dacie.

[7] M. Butkiewicz, *op. cit.*, s. 32.

Prawa autorskie © :: CBKE :: Wszystkie prawa zastrzeżone

Wobec czego pewna jest data wzmianki lub dokumentu, a nie widniejąca na dokumencie data czynności prawnej.

Z przepisem tym wiążę się wzruszalne domniemanie prawne, które wynika z tego, iż nie mamy pewności co do daty dokonania czynności prawnej. W procesie między stronami tego stosunku prawnego będzie możliwe przeprowadzenie dowodu na okoliczność dokonania czynności prawnej w dacie wcześniejszej niż data wzmianki lub widniejąca na dokumencie, natomiast nie będzie możliwe przeprowadzenie dowodu na okoliczność dokonania czynności prawnej w dacie późniejszej. Mimo iż ustalimy rzeczywistą datę dokonania czynności prawnej, to data ta i tak nie będzie datą pewną. Jedyną datą, o której będziemy mogli powiedzieć że jest pewna, jest data dokumentu lub wzmianki.

Jeżeli ustawa wymaga dla wystąpienia określonych skutków prawnych zachowania formy pisemnej z datą pewną, a oświadczenie woli zostanie złożone w zwykłej formie pisemnej, to dokonanie poświadczenia daty w terminie późniejszym nie będzie oznaczało, iż forma szczególna zostanie dochowana, wobec czego nie mogą wystąpić oczekiwane skutki prawne. Nie jest bowiem możliwe dochowanie formy oświadczenia woli ex post[8]. Aby ta forma szczególna została dochowana, poświadczenie daty musi zostać dokonane w dniu złożenia oświadczenia woli.

Podobnie data pewna określona w § 3 wskazuje nie datę dokonania czynności prawnej, a moment, w którym istniał dokument odnoszący się do danej czynności prawnej. W związku z tym skutki prawne względem osób, które nie uczestniczyły w określonej czynności prawnej, wystąpią dopiero z momentem daty śmierci osoby składającej podpis.

Zgodnie z powyższym możemy mówić o dwóch rodzajach daty pewnej występującej w kodeksie cywilnym – data pewna sensu stricto (kwalifikowana forma pisemna z datą pewną), określona w § 1 art. 81 oraz data pewna sensu largo określona w § 2 i § 3 tego artykułu[9].

Ponieważ znakowanie czasem podpisu elektronicznego, czy też danych w postaci elektronicznej przez kwalifikowany podmiot wywołuje skutki prawne daty pewnej w rozumieniu k.c., to musimy się zastanowić, z którymi skutkami będziemy mieli do czynienia, tzn. czy z tymi wynikającymi z kwalifikowanej formy pisemnej z datą pewną, czy też ze skutkami daty pewnej określonej w § 2 i § 3 art. 81 k.c.

Na to pytanie właściwie odpowiada nam zdanie pierwsze ustępu 3 artykułu 7 ustawy. Zgodnie z domniemaniem zawartym w tym przepisie podpis elektroniczny znakowany czasem przez kwalifikowany podmiot świadczący usługi certyfikacyjne został złożony nie później niż w chwili dokonywania tej usługi. Z przepisu tego wynika, iż oznaczenie dokumentu

[8] P. Gilowski, *op. cit.,* s. 44.
[9] Szerzej o podziale definicji daty pewnej na wąską i szeroką: P. Gilowski, *op. cit.,* s. 34.

Prawa autorskie © :: CBKE :: Wszystkie prawa zastrzeżone

elektronicznego czasem daje nam pewność, że nie został on sporządzony w dacie późniejszej niż data oznaczenia. Nie mamy natomiast pewności co do rzeczywistej daty sporządzenia tego dokumentu. Wobec powyższego możemy przyjąć, że znakowanie czasem wywołuje skutki daty pewnej w rozumieniu art. 81 § 2 i § 3 k.c. Potwierdzeniem tej tezy jest także to, iż urzędowego potwierdzenia daty (zgodnie z § 1 art. 81 k.c.) może dokonać tylko notariusz, czyli osoba zaufania publicznego. Znakowania czasem natomiast dokonuje podmiot, który, mimo iż spełnia wymagane ustawą warunki aby być podmiotem kwalifikowanym, nie uzyskał statusu podmiotu zaufania publicznego. Kwalifikowane podmioty, które świadczą usługi znakowania czasem, są podmiotami prywatnymi, wobec czego oznakowane przez nie czasem dokumenty nie mają charakteru dokumentów urzędowych[10].

Na gruncie procesowym można więc przeprowadzić dowód na okoliczność dokonania określonej czynności prawnej w innej dacie, wcześniejszej niż wskazana w poświadczeniu.

Zarówno domniemanie skutku daty pewnej, jak i domniemanie że podpis został złożony nie później niż w chwili dokonania usługi, są ograniczone czasowo. Zgodnie ze zdaniem drugim ustępu 3 art. 7 ustawy domniemanie to istnieje do dnia utraty ważności zaświadczenia certyfikacyjnego wykorzystywanego do weryfikacji tego znakowania. Wobec powyższego, na domniemania te można się powoływać tylko przez pewien czas, który jest ściśle określony w zaświadczeniu certyfikacyjnym. Wraz z utratą ważności zaświadczenia certyfikacyjnego wykorzystywanego do weryfikacji znakowania, ważność tracą także domniemania wynikające z art. 7 ust. 2 i ust. 3 ustawy. W przypadku domniemania z ust. 3, tzn. domniemania złożenia podpisu nie później niż w chwili dokonania usługi, ustawodawca dopuścił możliwość jego przedłużenia przez kolejne znakowanie czasem[11]. Czynność ta powinna zostać dokonana przed utratą ważności zaświadczenia, a nie po wygaśnięciu jego ważności, ponieważ tylko wtedy będziemy mogli mówić o jego przedłużaniu. Jeżeli czynność znakowania czasem zostałaby dokonana po utracie ważności zaświadczenia certyfikacyjnego, to mielibyśmy do czynienia z nowym znakowaniem czasem, a nie z jego przedłużaniem. Przedłużanie znakowania czasem oznacza, że datą, od której liczymy złożenie podpisu, jest data pierwszego znakowania, a nie data przedłużenia, czyli mamy tu do czynienia z ciągłością domniemania.

W przypadku unieważnienia zaświadczenia certyfikacyjnego wykorzystywanego do weryfikacji poświadczeń elektronicznych składanych przez kwalifikowane podmioty świadczące usługi certyfikacyjne, także samo poświadczenie elektroniczne stanie się nieważne. Nie stanie się

[10] D. Szostek, *op. cit.,* s. 24.

[11] *Przedłużenie istnienia domniemania wymaga kolejnego znakowania czasem podpisu elektronicznego wraz z danymi służącymi do poprzedniej weryfikacji przez kwalifikowany podmiot świadczący tę usługę (*zdanie trzecie ustępu 3 art. 7 ustawy).

Prawa autorskie © :: CBKE :: Wszystkie prawa zastrzeżone

tak jednak w sytuacji, gdy zostanie udowodnione, że poświadczenie zostało złożone przed unieważnieniem zaświadczenia certyfikacyjnego[12].

Uwagi końcowe

Podsumowując rozważania dotyczące formy pisemnej z datą pewną a formy elektronicznej z datą pewną, należy stwierdzić, iż w przypadku formy pisemnej możemy mówić o dwóch rodzajach daty pewnej – *sensu stricto* oraz *sensu largo,* natomiast w przypadku elektronicznej formy mamy do czynienia tylko z datą pewną *sensu largo*. W Znakowanie czasem przez kwalifikowany podmiot świadczący usługi certyfikacyjne wywoła tylko skutki prawne daty pewnej w rozumieniu art. 81 § 2 i § 3 k.c. (*sensu largo*), tzn. wskazuje tylko datę, w której istniał poświadczony dokument elektroniczny, a nie datę dokonania określonej czynności prawnej. Konkluzja ta wynika z braku możliwości „urzędowego poświadczenia daty" na gruncie ustawy o podpisie elektronicznym, a takie poświadczenie jest niezbędne w sytuacji, gdy dla wywołania określonych skutków prawnych została zastrzeżona kwalifikowana forma pisemna z datą pewną .

[12] Art. 31 ust. 4 ustawy.

Prawa autorskie © :: CBKE :: Wszystkie prawa zastrzeżone